

CZU: 159.97:616.89-008.441.1:616.31

[https://doi.org/10.59295/sum5\(165\)2023_40](https://doi.org/10.59295/sum5(165)2023_40)

CLARIFICĂRI TEORETICO-CONCEPTUALE PRIVIND FOBIA DENTARĂ

Romica BRÂNCOVEANU

Universitatea de Stat din Moldova

Fobia dentară este definită ca fiind o reacție persistentă, nerealistă la un stimul specific stomatologic, care duce la o evitare parțială sau completă a pericolului perceput. O persoană cu fobie dentară va evita cu orice preț îngrijirea dentară, până când problema fizică sau povara psihologică a fobiei devine insuportabilă. Această fobie, în sine, provoacă mult stres și un impact negativ și asupra altor aspecte ale vieții pacientului dentofob. Frica dentară este descrisă fiind de o intensitate mai mică ca fobia dentară și este o reacție de protecție la un anumit pericol sugerat de mediul stomatologic. De asemenea, literatura de specialitate descrie și anxietatea dentară, aceasta fiind reacția la un pericol necunoscut. Majoritatea oamenilor experimentează un anumit grad de anxietate dentară, mai ales dacă sunt pe cale să li se facă ceva ce nu li s-a mai făcut până acum în cabinetul stomatologic.

Cuvinte-cheie: fobie dentară, anxietate dentară, frică dentară, dentofobie, odontofobie, stomatofobie, anxietate fobică dentară.

THEORETICAL-CONCEPTUAL CLARIFICATIONS ON DENTAL PHOBIA

Dental phobia is defined as a persistent, unrealistic reaction to a specific dental stimulus that results in partial or complete avoidance of the perceived danger. A person with dental phobia will avoid dental care at all costs until the physical problem or psychological burden of the phobia becomes unbearable. This phobia, in itself, causes a lot of stress and a negative impact on other aspects of the dentophobic patient's life. Dental fear, it is described, as of lower intensity than dental phobia and is a protective reaction to some danger suggested by the dental environment. The literature also describes dental anxiety as a reaction to an unknown danger. Most people experience some degree of dental anxiety, especially if they are about to have something done to them that has never been done to them before in the dental office.

Keywords: dental phobia, dental anxiety, dental fear, dentophobia, dental phobia, stomatophobia, dental phobic anxiety.

Introducere

Organizația Mondială a Sănătății susține că un adult din doi suferă de frică, în timp ce aproape 12% din populația globului pământesc suferă de fobii. Din toate timpurile oamenii au avut frică de medicul dentist, instrumentele acestuia și manoperele efectuate de el. În tot acest decurs istoric, omenirea a contribuit la apariția unor clișee și stereotipuri legate de tratamentul dentar. Geneza acestei frici are o etiologie multiplă și multifacțată, cu largi dimensiuni culturale și colective. Deși au fost scrise numeroase lucrări care subliniază necesitatea unei stomatologii conservatoare și care descriu diverse modalități de abordare a pacienților care se tem sau încearcă să evite tratamentul dentar, s-a acordat puțină atenție sistematică înțelegerii bazei acestui impediment. Mai mult ca atât, încă nu este definit un concept care să descrie clar ce simte pacientul în fotoliul stomatologic: frica, anxietatea sau fobia dentară. Aceste noțiuni fiind folosite în lucrările diferitor cercetători într-un mod interschimbabil. Pacientul care reacționează cu frică, anxietate sau fobie, în contextul stomatologic, este numit în literatura de specialitate pacient „temător”, „fobic” sau „dentofob” [1, 2, 5, 6, 8, 15, 18].

Fobia dentară reprezintă o problemă serioasă în practica stomatologică contemporană. Prin urmare, clarificarea caracteristicilor de diferență a diagnosticului, a trăsăturilor clinice și a cauzelor specifice ale afecțiunilor psihoafective manifestate în cadrul stomatologic - frică dentară, anxietate dentară și fobie dentară - poate juca un rol important în diagnosticarea adecvată, influențarea pozitivă și gestionarea acestui grup de pacienți, oferind astfel oportunitatea de creștere a calității serviciilor de asistență medicală dentară, precum și a îmbunătățirii sănătății orale a pacienților, schimbarea percepției pe care o au despre ei înșiși, stima de sine și relaționarea lor cu ceilalți, respectiv ameliorand calitatea vieții.

Istoricul și apariția conceptului de fobie

Încă în Grecia Antică se foloseau două cuvinte pentru a descrie spaima: *deimos*, care însemna o teamă reflectată și mentalizată, controlată și *phobos*, care descria o teamă intensă și irațională, însoțită de o fugă. Pentru a înțelege mai bine originea acestor termeni ne inspirăm din mitologia greacă unde îl regăsim pe *Ares*, zeul războiului, bătăliilor, violenței și al furiei. El este des însoțit de cei doi fii ai săi *Deimos* și *Phobos*, care au personificat spiritele teroarei și fricii și le răspândeau în lume [12]. De aici derivă sufixul grecesc - *phobia*, utilizat pentru denumirea tuturor fobiilor existente.

În *Metamorfozele* lui Ovidiu, *Phobos* ceea ce însemna „înfricoșător”, din greaca veche: φόβος, *phobos*, „frică”, „panică”, numit astfel de zei, este unul dintre cei o mie de fii ai lui *Somnus* (*Somnul*). El apărea în vise „sub formă de animal, de pasăre sau de șarpe lung”. Griffin sugerează că această împărțire a formelor de vis între *Phobos* și frații săi, incluzând eventual și numele lor, ar putea fi de origine elenistică [11]. De asemenea, alte surse susțin că *Phobos*, demon cu aripile negre, apărea în vise și le transforma în coșmaruri. În medicină, termenul fobie este o „stare patologică de neliniște și de frică obsedantă, lipsită de o cauză obiectivă sau precisă, repulsie, antipatie pentru ceva”, iar elementul terminologic sufixoidal -fobie; -fob este unul dintre cele mai solicitate: claustrofobie „teamă patologică de spații închise”; xenofobie „aversiune exagerată față de tot ce este străin”; arahnofobie „teamă patologică față de păianjeni”; androfobie „aversiune față de bărbați” etc. [9]

Descrierile clinice ale fobiilor, împreună cu comportamentele obsesive care le însoțesc frecvent, apar în cele mai vechi scrieri medicale, datând cel puțin din vremea lui *Hipocrate*. Este destul de interesant să găsim redarea detaliată ale simptomelor fobice în operele autorilor din secolele XVII - XVIII ca *Descartes*, *Le Camus* sau *Sauvages* [11]. Descrierea comportamentelor fobice a fost aceeași de-a lungul mai multor secole. Nu există nici un document care ar confirma folosirea derivatului grec - *phobia* pentru frica de dentist sau procedurile efectuate de acesta în literatura psihiatrică din acele timpuri.

Noțiunea de fobie analizată în termeni „moderni” a fost descrisă pentru prima dată de către *Westphall* în 1871. O avalanșă de neologisme grecești le permitea la acea vreme psihiatrilor să numească toate tipurile de fobii într-un spirit foarte entomologist [11]. Mai târziu, *Graziano*, *De Giovanni* și *Garcia* (1979), într-o analiză amplă a tratamentului comportamental al fricilor copiilor, au solicitat o cercetare care să recunoască mai clar complexitatea acestora. Din cauza trăirii lor vii, a apariției lor adesea bruște, a debilitării lor și a frecvenței lor în rândul populației de persoane normale, fobiile au atras o atenție largă atât în domeniul clinic, cât și în cel al psihopatologiei experimentale din psihologie. Fobiile se deosebesc de frică prin faptul că sunt: inadecvate la pericolul situației; sunt recunoscute ca fiind iraționale; sunt involuntare; și sunt limitative în ceea ce privește stilul de viață [15].

Diferențierea dintre frica dentară, anxietatea dentară și fobia dentară

Frica dentară este o reacție la un anumit pericol: „Știu ce îmi va face dentistul. Am mai fost acolo înainte și am experimentat asta. Mi-e frică!” Acest formular include un răspuns legat de stimuli amenințători.

Anxietatea dentară este o reacție de pericol necunoscut. Aceasta este extrem de frecventă, iar majoritatea oamenilor experimentează un anumit grad de anxietate dentară, mai ales dacă sunt pe cale să li se facă ceva ce nu li s-a mai făcut până acum în cabinetul stomatologic. Practic, aceasta este frica de necunoscut.

Fobia dentară este definită ca fiind o reacție persistentă, nerealistă și frică puternică de un stimul specific, care duce la o completă evitare a pericolului perceput. O persoană cu fobie dentară va evita cu orice preț îngrijirea dentară până când problema fizică sau povara psihologică a fobiei devine insuportabilă. Această fobie, în sine, provoacă mult stres și un impact negativ asupra altor aspecte ale vieții [5].

În conformitate cu *Manualul de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale* (DSM-5), tulburarea fobia dentară este definită ca o teamă persistentă, adesea inutilă sau nerezonabilă. De asemenea, se presupune că persoana nu recunoaște că se confruntă cu o astfel de teamă, iar acest lucru se manifestă ca un rezultat al unei reacții de protecție sau al unei tulburări psihice [10].

Cercetătorii *Moore*, *Brødsgaard* și *Birn* au definit în 1991 patru tipuri de fobie dentară [17]:

1. frica de un stimul specific, dureros sau neplăcut (ac, aparat dentar, anumite sunete sau mirosuri);
2. anxietatea provocată de o reacție somatică (reacție alergică la anestezie locală, convulsii sau atac de panică, anxietate față de orice situație ciudată și imprevizibilă);

- tulburări asociate cu anxietatea generală sau fobii multifactoriale;
- lipsa de încredere în personalul stomatologic cauzată de fobii sociale.

O altă abordare referitor la terminologia folosită în dependență de clinica manifestării, după cercetătoarea americană Caroline Campbell, este clasificarea în:

- Dental fear and Anxiety (frica și anxietatea dentară);
- Dental Phobia (fobie dentară).

Spre deosebire de alți autori, care folosesc în cercetările lor termenii de *frică* sau *fobie* ca fiind niște termeni similari, Campbell consideră ca fobia dentară este o formă mai severă a fricii și anxietății dentare, manifestându-se prin evitarea medicului stomatolog și cabinetului dentar în ultimele șase luni, deși sunt prezente dureri, fracturi sau defecte inestetice [7].

Anxietatea dentară este incredibil de comună și poate afecta pe oricine. Termenul este în general folosit pentru a descrie sentimente de neliniște, teamă sau stres înainte sau în timpul unei programări la dentist. Fobia dentară este mai severă decât anxietatea dentară și este, de asemenea, nu mai puțin frecventă. Această afecțiune îi face pe oameni să se simtă complet copleșiți și îngroziți de gândul de a merge la dentist.

Karen Horney, fondatoarea școlii psihanalitice neofreudiene utiliza termenul de anxietate ca fiind sinonim cu teama. Ea consideră că atât anxietatea, cât și teama, fiind înrudite, sunt răspunsuri emoționale față de un pericol, manifestând reacții fiziologice asemănătoare [12].

Principala problemă în determinarea fobiei dentare este că aceasta nu se prezintă într-o singură formă, bine conturată și clar definită. Această fobie poate fi provocată de multe cauze - unele raționale și altele mai iraționale. Unii autori consideră că mulți oameni se confruntă cu anxietate și frică de tratamentul dentar, dar acest lucru nu îi împiedică să efectueze tratamentul necesar. În aceste cazuri, ei afirmă că nu se poate vorbi de fobie dentară [5]. Noi, însă, cercetând sursele disponibile, am remarcat că totuși literatura de specialitate pare incapabilă să surprindă și să măsoare constructele multifacetate ale anxietății dentare, fricii dentare și fobiei dentare, și, prin urmare, acestea tind să fie utilizate ca noțiuni sau variabile în mod interschimbabil, fiind acceptate în toate formele lor fără să fie polemizate de cercetători. Luând în considerație varietatea profilului stomatologic și diversa complexitate a procedurilor dentare, unul și același pacient poate reacționa diferit în dependență de manopera care i se va aplica. De exemplu, pacientul poate simți o frică sau nervozitate față de procedura de detartraj ultrasonic și periaj igienic, să aibă o anxietate pronunțată față de anestezie, ac, injectare și o fobie marcantă față de extracția dentară sau alte proceduri chirurgicale invazive. Cum putem eticheta acest pacient: „temător”, „anxios” sau „dentofob”? De aceea, este foarte greu de conceptualizat un termen unic în acest sens. Probabil, în contextul stomatologic, utilizarea largă de către cercetători atât a termenilor de frică dentară, anxietate dentară sau fobie dentară este legată de faptul că pacientul dentofob resimte ca un amalgam de emoții toate cele trei stări.

Sintagme și abordări contemporane referitor la fobia dentară

În literatura de specialitate termenii de frică dentară, anxietate dentară și fobie dentară sunt folosiți adeseori alternativ, descriind în mare parte același fenomen. Termenii de frică dentară, anxietate dentară și fobie dentară sunt utilizați pentru sentimente negative puternice asociate tratamentului dentar, de asemenea, teama de instrumente ascuțite, diferite proceduri dentare, de mediul dentar sau chiar teama de dentist ca persoană atât în rândul copiilor, adolescenților, cât și a adulților [1, 2, 3, 4, 5, 6, 8, 13, 14, 15].

În urma cercetării publicațiilor din ultimele decenii vedem utilizarea largă a diferitor termeni referitor la frica de stomatolog și procedurile dentare. Cel mai des întâlnite sunt: frica dentară, anxietatea dentară, fobia dentară, dentophobia, odontophobia, stomatophobia, odontoiatrofobia [3, 5, 8, 13, 14, 15, 16, 17, 18]. Acești termeni sunt absolut comuni și comprehensibili pentru toată comunitatea științifică mondială.

Din curiozitate științifică, am efectuat o analiză mai amplă a publicațiilor, accesibile în spațiul online, referitor la frica dentară, anxietatea dentară sau fobia dentară și putem relata că încă din 1946 există articole unde autorii sunt preocupați de comportamentul anxios și evitant al pacienților în mediul stomatologic. În urma cercetării articolelor, în limbile română, engleză, franceză și rusă, începând cu anul 1946 până în anul 2023, am identificat următoarele date cantitative: dental fear (frică dentară) - 1836 publicații; dental anxiety (anxietatea dentară) - 1588 publicații; dental phobia (fobia dentară) - 1520 publicații; dentophobia - 30 publicații; odontophobia - 28 publicații; stomatophobia - 17 publicații și odontoiatrofobia - 3

publicații. Niciunul dintre acești termeni nu a fost definit în mod adecvat sau distins în mod clar. Uneori sunt utilizați termeni mai specifici, cum ar fi „fobie la injecții dentare”, „fobie la extracții dentare” sau „fobie la implantare endoosoasă”. Termenii „frică dentară” și „anxietate dentară” sunt frecvent utilizați în mod interschimbabil. Indiferent de termenul utilizat este vorba de același fenomen care declanșează o varietate de reacții cognitive, neurobiologice, emoționale și comportamentale, variind doar intensitatea manifestării [14].

Diferența comportamentală dintre frica patologică, anormală și permanentă și frica normală, sănătoasă, care asigură conservarea vieții, este foarte mică [5, 18]. Semnele comportamentului de frică pot varia de la expresii faciale, transpirații, tahicardie, tremor, până chiar la înghețare sau fugă. Toate aceste reacții pot fi activate în timpul tratamentului stomatologic. Evitarea programărilor la dentist, din varii motive, poate constitui un motiv conștient sau inconștient naturalmente caracteristic fobiei dentare. Fobia dentară este o „fobie unică”, cu componente psihosomatice speciale care au impact asupra sănătății dentare a persoanelor odontofobe [18].

Stefan Bracha (2006) sugerează că termenul „fobie dentară” poate fi un termen greșit. Problema utilizării termenului „fobie” în contextul asistenței stomatologice rezidă în următoarele: prin definiție, fobiile implică o teamă „excesivă sau nerezonabilă”, pe care individul o recunoaște ca atare și în care anxietatea, atacurile de panică și evitarea fobică nu sunt mai bine explicate de o altă tulburare, inclusiv de tulburarea de stres posttraumatic (PTSD). Autorul menționează că majoritatea indivizilor cu „fobie” dentară nu-și recunosc simptomele ca fiind „excesive sau nerezonabile” și, în acest sens, se aseamănă cu indivizii cu PTSD. Cercetările au documentat faptul că persoanele care au raportat că au experimentat tratamente dentare dureroase și au perceput o lipsă de control în situația dată au fost de aproximativ 14 ori mai susceptibile de a raporta, de asemenea, o frică dentară mai mare și de aproximativ 16 ori mai susceptibile de a raporta că sunt mai puțin dispuse să revină la tratamentul dentar. Prin urmare, S. Bracha propune ca această afecțiune psihologică să fie conceptualizată ca Anxietate posttraumatică legată de îngrijirea dentară (Posttraumatic Dental-Care Anxiety - PTDA) și să fie clasificată ca parte a spectrului tulburării de stres posttraumatic (Posttraumatic Stress Disorder - PTSD) în viitoarea ediție a Manualului diagnostic și statistic al tulburărilor mentale (DSM-V) [6].

Conform reperelor teoretice, anxietatea dentară reprezintă o stare psihică în care un pacient este evocat și pregătit pentru ca ceva să se întâmple. Ea nu este atașată unui obiect, ci mai degrabă este un răspuns generalizat la o amenințare necunoscută sau la un conflict psihic intern. Practicianul trebuie să facă diferența între ceea ce este legat de o stare (anxietatea dentară) de o tulburare psihiatrică (cum ar fi anxietatea generalizată sau anxietatea ca trăsătură). Fobia, pe de altă parte, este o reacție la o situație cunoscută, specifică și reală. Fobia dentară este o stare psihoafectivă la stimuli reflectați de contextul stomatologic. Ea poate apărea din cauza unor evenimente particulare, cum ar fi o traumă trecută în cabinetul stomatologic (învățare anterioară) sau în timpul altor proceduri medicale (generalizarea fobiei). Fobia dentară reprezintă o formă severă și specială de frică dentară și este o manifestare persistentă de frică de obiecte sau situații clar perceptibile și circumscrise în cadrul stomatologic. Această fobie, este una mult mai „specifică” ca celelalte fobii specifice și se manifestă foarte diferit ca intensitate, având la bază mulți factori endogeni și exogeni, motive conștiente și inconștiente, ceea ce o face greu de conceptualizat și diferențiat. În primul rând, dacă anxietatea dentară, frica dentară și fobia dentară sunt diferite, acestea ar trebui să aibă condiții de bază diferite și să fie cauzate de diferite evenimente precipitante. În al doilea rând, activarea anxietății dentare, fricii sau fobiei dentare ar trebui să aibă consecințe diferite sau să provoace diferite comportamente. După părerea noastră, în contextul stomatologic, nu putem admite în a avea aceste constructe psihologice separate.

Prin urmare, o clarificare a conceptelor orientate spre clinica stomatologică poate ajuta la stabilirea unor baze teoretice pentru a înțelege și diferenția aceste fenomene în practică, ceea ce reprezintă o condiție prealabilă esențială pentru studierea și înțelegerea naturii, prevalenței și consecințelor acestor probleme comune. Constatările noastre pot oferi perspective pentru cercetătorii și clinicienii care intenționează să evalueze anxietatea dentară, frica dentară sau fobia dentară și pot să umple lacunele de cunoștințe existente cu privire la cunoștințele metodologice și teoretice în acest domeniu.

Concluzii

Prin urmare, putem conchide că în literatura de specialitate pare să lipsească o înțelegere clară a conceptelor de anxietate dentară, frică dentară și fobie dentară. Există o tendință de a le ignora din punct de vedere empiric, având în vedere natura subiectivă și multidimensională a acestor afecțiuni. În timp ce o distincție între frică, fobie și anxietate este făcută atât în cadrul clinic, cât și psihologia preclinică, nu există o coerență în literatura de specialitate stomatologică pentru a caracteriza aceste construcții din punct de vedere practic și dincolo de statutul lor subiectiv. Această deficiență a condus la discrepanța și incertitudinea actuală din literatura clinică dentară în care nu s-a putut face o distincție clară dintre frica dentară, anxietatea dentară, fobia dentară și răspunsurile pe care acestea intenționează să le genereze în mediul stomatologic. Există studii care au făcut o distincție între anxietatea dentară, frica dentară și fobia dentară și nu le-au folosit în mod interschimbabil, dar aceste studii nu au venit cu argumente explicite și dovezi de măsurare psihometrică a fiecăreia din aceste variabile psihoafective pentru a le putea diferenția. Folosirea unor limite teoretice, fără fundament metodologic, este naivă și nu poate asigura diferențierea fricii dentare, anxietății dentare și fobiei dentare. Prin urmare, nu este surprinzător faptul că în cercetările disponibile până în prezent lipsesc corelațiile anxietății, fricii și fobiei dentare.

Referințe:

1. ABRAHAMSSON, K.H., BERGGREN, U, HALLBERG, L. Dental phobic patients, view of dental anxiety and experiences in dental care. In: *Scandinavian Journal of Caring Sciences*, 16 (2), p. 188-196, 2010.
2. AKARSLAN, Z, ERİTEM, H., UZUN, O. Relationship between trait anxiety, dental anxiety and DMFT indexes of Turkish patients attending dental school clinic. In: *Eastern Mediterranean Health Journal*, 16 (5), p. 558-562, 2010.
3. ARMFIELD, J.M. Cognitive vulnerability and fear. In: *BMC Oral Health*, nr. 2, 2008.
4. ASTROM, A. N. Dental anxiety and dental attendance among 25-year-olds in Norway: time trends from 1997 to 2007. In: *BMC Oral Health*, nr. 10, 2011.
5. AVRAMOVA, N. Dental Fear, Anxiety and Phobia: causes, diagnostic criteria and the medical and social impact. In: *Journal of Mind and Medical Science*, 2022, vol. 9, Iss. 2, art 2.
6. BRACHA, H. Posttraumatic dental-care anxiety: Is „dental phobia” a misnomer? In: *Hawaii Dent J*. 2006 Sep-Oct; 37(5):17-9. PMID: 17152624.
7. CAMPBELL, C. *Dental Fear and Anxiety in Pediatric Patients*. Glasgow: Springer, 2017, 250 p. ISBN: 978-3-319-48729-8
8. CARTER, A.E, CARTER G. Pathways of fear and anxiety in dentistry: A review. În: *World J Clin Cases*, 2014, 2(11): 642-653 PMID: 25405187. DOI: 10.12998/wjcc.v2.i11.642.
9. COSTIN MĂTCAȘ, V., CEOBAN, D. Mitologia antică: sursa de formare a termenilor medicali. În: *Filologia modernă: realizări și perspective în context european*, Ediția 13. Chișinău, Moldova 2019, p. 86-90. CZU: 81'276.6:61(091).
10. DSM-5: manual de diagnostic și clasificare statistică a tulburărilor mintale, ed. a 5-a. București: Editura Medicală Callisto, 2016, 947 p. ISBN 9786068043142.
11. GRIFFIN, A. H. F. A Commentary on Ovid, *Metamorphoses XI*. In: *Hermathena*, vol. 162/163, Dublin, 2007 JSTOR 23041237.
12. HORNEY, K. Personalitatea nevrotică a epocii noastre. București: IRI, 1998, 217 p. ISBN 978-606-8162-32-4.
13. HATCH, J.P. The fearful and phobic patient. In: *Prevention în Clinical Oral Health Care*, 2008, p. 145-155. ISBN 9780323036955.
14. JONATHAN, C. Meta-analysis of functional brain imaging in specific phobia. in: *Psychiatry and Clinical Neurosciences* 2013, nr. 67, p. 311-322.
15. KANI, E. Characteristics of patients attending for cognitive behavioral therapy at one UK specialist unit for dental phobia and outcomes of treatment. In: *British Dental Journal* volume 219, p. 501- 516, 2015.
16. MOOR, R., BIRN, H. Phenomenon of dental fear. In: *Tandlaegebladet*, 01 Jan 1990, 94(2):34-41 PMID: 2377962.
17. MOORE, R. et al. The contribution of embarrassment to phobic dental anxiety: a qualitative research study. *BMC Psychiatry* 4, 10 (2004). <https://doi.org/10.1186/1471-244X-4-10>

18. ZINKE, A. Psychological distress and anxiety compared amongst dental patients- results of a cross-sectional study in 1549 adults. In: BMC Oral Health, 31 Jan 2019, 19(1):27 DOI: 10.1186/s12903-019-0719-3. PMID: 30704466 PMCID: PMC6357460.

Despre autor:

Romica BRÂNCOVEANU, doctorandă, Școala Doctorală Științe Sociale și ale Educației, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: romicaziliscu@gmail.com

ORCID-ID: 0000-0002-1531-0867

Prezentat la 14.04.2023